

**15-16 APREL
2022**

**TOSHKENT
O‘ZBEKISTON**

**“GEOGRAFIK TADQIQOTLAR: INNOVATSION G‘OYALAR
VA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI”**

XALQARO ILMIY-AMALIY KONFERENSIYA

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIIY VA O‘RTA MAXSUS TA‘LIM
VAZIRLIGI
MIRZO ULUG‘BEK NOMIDAGI O‘ZBEKISTON MILLIY UNIVERSITETI**

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI FANLAR AKADEMIYASI
G.O. MAVLONOV NOMIDAGI SEYSMOLOGIYA INSTITUTI**

O‘ZBEKISTON GEOGRAFIYA JAMIYATI

**“TADQIQOT.UZ”
XALQARO ILMIIY JURNALLAR PORTALI**

**GEOGRAFIK TADQIQOTLAR:
INNOVATSION G‘OYALAR VA RIVOJLANISH
ISTIQBOLLARI**

**II
XALQARO ILMIIY-AMALIIY KONFERENSIYA
MATERIALLARI**

TO‘PLAMI

Toshkent - 2023

Geografik tadqiqotlar: innovatsion g'oyalar va rivojlanish istiqbollari:
II Xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya materiallari to'plam (15–16-aprel, 2022-yil, Toshkent). –Toshkent.: TADQIQOT.UZ, 2023. – 847 bet.

<http://doi.org/10.5281/zenodo.4751426>

To'plamda keltirilgan ilmiy tadqiqot ishlari natijalaridan tabiiy geografiya, atrof-muhitni muhofaza qilish va tabiiy resurslardan oqilona foydalanish, iqtisodiy va ijtimoiy geografiya, xorijiy mamlakatlar iqtisodiyoti va mamlakatshunoslik, tashqi iqtisodiy faoliyat, turizm, gidrologiya, gidrometeorologiya, geologiya, geodeziya, kartografiya hamda geoinformatika sohalaridagi mutaxassislar, ilmiy xodimlar, mustaqil izlanuvchilar, doktorantlar, magistratura va bakalavriat talabalari, umumiy o'rta ta'lim maktablari, o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi muassasalari o'qituvchilari hamda geografiya faniga qiziquvchilar foydalanishlari mumkin.

Tahrir kengashi:

g.f.d., professor Hikmatov F.H.
g.f.d., katta ilmiy xodim Rafiqov V.A.
g.f.n., dotsent Sharipov Sh.M.

Kengash a'zolari:

g.f.n., dotsent Tashtayeva S.K.
g.f.n., dotsent Shomurodova N.T.
PhD, dotsent Shomurodova Sh.G'.
PhD, dotsent Prenov Sh.M.
PhD, dotsent Raxmonov D.N.
PhD, dotsent Raxmonov K.R.
PhD, dotsent Umirzoqov G'.O'.

Mas'ul muharrir:

Ibragimov Sh.U.

©Mualliflar jamoasi

©tadqiqot.uz

<http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.7506748>

ЭКОЛОГИК МУҲИТНИ БАРҚАРОРЛАШТИРИШ ОМИЛЛАРИ

Тўхтаева Хабиба Тошевна

PhD, доцент

Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш
муҳандислари институти Бухоро филиали

Ҳакимов Шерзод Ҳамзаевич

ассистент

Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш
муҳандислари институти Бухоро филиали

Абдуҳалимова Фотима Шукрулло қизи

магистрант

Бухоро давлат университети

Аннотация: Мақолада чўл зонасида кум, туз ва чанг заррачаларининг салбий таъсирини камайтириш учун яшил қопламалар ҳимоя ўрмонзорлари барпо этиш чора тадбирлари ёритилган. Глобал иқлим ўзгаришларини аҳоли ҳаёти ва фаолиятига салбий таъсирини янада юмшатиш, экологик муҳитни барқарорлаштириш омилларининг асослари келтирилган.

Таянч сўзлар: барқарор ривожланиш, экологик муҳит, ҳимоялаш, тиклаш, оқилона фойдаланиш, биологик хилма-хиллик, яшил қопламалар.

ENVIRONMENTAL STABILIZATION FACTORS

Tukhtaeva Khabiba

Hakimov Sherzod

Abdukhalimova Fotima

Annotation: The article describes measures to establish protective forests of green coverings to reduce the negative impact of sand, salt and dust particles in the desert zone. The basis for further mitigating the negative impact of global climate change on the lives and activities of the population, the factors of environmental stabilization are presented.

Keywords: sustainable development, ecological environment, protection, restoration, rational use, biodiversity, green cover.

Жаҳон аҳолисининг 1/5 қисми истиқомат қилаётган чўл ҳудудлари ҳозирда жами табиий ресурсларнинг 1/3, жаҳон ялпи маҳсулотининг 1/10, чорвачилик маҳсулотининг 1/3, туристик ресурсларнинг 1/4 қисмини етказиб бермоқда. Улардан, аксарият ҳолларда, умумэътироф этилган глобал барқарор ривожланиш талбаларига мос равишда фойдаланмаслик ер ва сув ресурсларининг кескин даражада минералланиши ва ифлосланиши, биохилма-

хилликнинг камайиши, касалликларнинг кўпайиши каби салбий оқибатларга олиб келмоқда. Мазкур муаммоларнинг ечимини топишда универсал кўринишдаги БМТнинг 2015 йил 27 сентябрда қабул қилинган 2030 йилгача бўлган даврда барқарор ривожланиш (БР) соҳасидаги 17 та мақсад ва 169 та вазифа кўрсаткичлари давлатлар учун тавсия этилган. Дастурнинг 15-мақсади айнан “...экотизимларни муҳофаза қилиш ва тиклаш, чўллашишга қарши курашиш, экологик вазиятни яхшилаш”га тегишли вазифаларини ечишга қаратилган¹.

Ўзбекистон Республикасини Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2018 йил 20 октябрдаги “2030 йилгача бўлган даврда БР соҳасидаги миллий мақсад ва вазифаларни амалга ошириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 841-сон қарорининг 1-иловасидаги 15-мақсади “Қуруқлик экотизимларини ҳимоялаш ва тиклаш, улардан оқилона фойдаланишга кўмаклашиш, ўрмонлардан оқилона фойдаланиш, чўлланишга қарши курашиш, ерларнинг емирилишини тўхтатиш ва ортга қайтариш, биохилма-хилликнинг йўқолиб кетиши жараёнини тўхтатиш”га қаратилган. Қарорнинг 2-иловасидаги “Йўл харитаси”нинг II қисми Барқарор ривожланиш мақсадларига эришишнинг кўрсаткич мезонларини шакллантиришга бағишланган. Унда, Қуйи Зарафшон табиий географик округи каби воҳа ва чўл геотизимларда ҳам кенг қамровли тадқиқотлар асосида экологик вазиятни оптималлаштириш йўллари қидириб топиш вазифаси Ҳукумат қошида тузилган махсус комиссияга топширилган.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2019 йил 24 декабрдаги “Орол денгизи тубидаги суви қуриган ҳудудларда “Яшил қопламалар” ҳимоя ўрмонзорлари барпо этиш бўйича қўшимча чора тадбирлар тўғрисида”ги 1031-сон қарорига мувофиқ тизимли ишлар ташкил этилди.

¹[Повестки дня в области устойчивого развития на период до 2030 года](http://www.uz.undp.org/content/uzbekistan/ru). www.uz.undp.org/content/uzbekistan/ru.

Бунда экологик мухитни барқарорлаштириш ҳамда табиий мувозанатни тиклаш мақсадида чора тадбирлар ва “Йўл харитаси” ишлаб чиқилиб тасдиқланди.

Орол денгизининг суви қуриган тубидан кўтарилаётган қум, туз ва чанг заррачаларининг салбий таъсирини камайтириш, ушбу ҳудудларда чўл ўсимликларидан яшил қопламалар ҳимоя ўрмонзорлари барпо этиш ишларини изчиллик билан давом эттириш ҳамда глобал иқлим ўзгаришлари аҳолининг ҳаёти ва фаолиятига салбий таъсирини янада юмшатиш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Ўрмон хўжалиги давлат қўмитаси ва Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кенгашининг бу ҳақдаги таклифига розилик билдирилди. Орол денгизининг суви қуриган тубида “яшил қопламалар” ҳимоя ўрмонзорлари барпо этиш ҳажмлари ва барпо этиш учун чўл ўсимликлари уруғларини тайёрлаш ҳажмлари, ҳудудда қиш ва баҳор мавсумлари давомида ўрмон мелиорация тадбирларини амалга ошириш бўйича “Йўл харита”си ишлаб чиқилди ва тасдиқланди.

Бугунги кунда ушбу қарор ижросининг натижаси ҳамда самарадорлигини ошириш мақсадида Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш муҳандислари институтининг “Сув хўжалигида экологик хавфсизлик” таълим йўналиши талабалари ўқув танишув амалиётлари мисолида кўришимиз мумкин. Амалиёт раҳбарлари билан биргаликда Бухоро вилояти Ромитан тумани “Қоқиштувон” МФЙга яқин жойлашган қумли чўл ҳудудидан саксовул ва чўл ўсимликлари уруғларини териш жараёнида фаол қатнашдилар. Оқ ва қора саксовулнинг уруғларини лаборатория шароитида экишга тайёрлаш, уруғни экиш ва униб чиқиш жараёнлари бўйича изланишлар олиб борилди. Очик ҳавода баҳор мавсумида саксовулни турли тупроқ типларида униб чиқиш ва лаборатория шароитида ундирилган ниҳолчаларнинг дала шароитига мослашиш жараёнлари кузатилди. (1-расм.)

Чўлланиш жараёнига учраган ерларни қора саксовул билан ўрмонлаштириш (иҳоталаш) энг истиқболли усул эканлиги исботланди.

Тажрибалар шуни кўрсатадики, йиллик ёғин-сочин миқдори 100-200 мм бўлган жойларда қора саксовулдан ҳимоя ўрмон полосаларини ўтказишга эришилмоқда. Масалан, Қарнобчўлда қора саксовул ўрмон полосалари 8 йилда 4 м баландликка етган, ҳавонинг нисбий намлигини оширишга имкон берган, нисбатан юмшоқ микроиқлим яратиб яйлов маҳсулдорлигини 25% гача оширган. Ҳатто ҳосилдорлик кам йиллари ҳам саксовул ўрмон полосаларида эфемерларнинг озуқа массаси очик яйловларга нисбатан 14-18% га ортган. Қора саксовул ўрмон полосалари дефляция (шамол эрозияси)ни тўлиқ тўхташига олиб келиши мумкин [1].

Маълумки, чўллардаги яйловлардан йил бўйи арзон озуқа олиш мумкин. Аммо, Бухоро вилояти ҳудудида жойлашган чўл-яйловларининг ҳосилдорлиги жуда паст (1-3ц/га). Ем-хашак базасининг озуқа бирлиги ўзгариб туради. Яйловларнинг маҳсулдорлигини ошириш учун ем-хашак етиштиришда бир йиллик ва кўп йиллик ўсимликларни экиш мақсадга мувофиқ.

Сув танқис шароитларда экин майдонлари учун кам намсевар экинларни танлаш йўли билан улардан самарали фойдаланиш керак. Чўл шароитида фитомелиоратив чора-тадбирлар ушбу ўзига хосликларни эътиборга олган ҳолда табақалантирилиб бажарилиши мақсадга мувофиқ.

Юқорида келтирилган маълумотларни умумлаштириб шуни айтиш керакки, чўл шароитида маҳаллий сув манбаларидан рационал фойдаланишда чўлланишга қарши кураш чораларини, фитомелиорация ишларини кенг масштабда олиб бориш чўлланиш жараёнини олдини олишга ёрдам беради.

1-расм. Ромитан туман “Қоқиштувон” МФЙда жойлашган Филиал лабораториясида тажриба ўтказиш жараёнидан лавҳалар

Фойдаланилган адабиётлар

1. Тухтаева Х.Т. Исломов Н.Н. Рациональное использование местных водных ресурсов. Полский научный журнал. 05/57. 2020г. 14с.
2. Чембарисов Э.И., Курбаниязов А.К., Тухтаева Х.Т., Рахимова М.Н. Изучению грунтовых вод обсохшей части Аральского моря. The Way of Science. 2019 йил 67-70с.
3. Тўхтаева Х.Т., Рахматов Ю.Б. Чўл ҳудудини ландшафтлаштиришда рекреацион зоналар аҳамияти. O‘zbekiston zamini. 1/2021 72-74б.
4. Ш.Хакимов Применение современных водосберегающих ирригационных технологий в условиях Бухарской области. Polishscience journal. 2021, 64-67р.
5. Рахматов Ю.Б. Қодирова М.М. Экотуризм: ютуқлар, муаммолар, истиқболлар. Экология хабарномаси. 2020йил 4сон 57-61 бет.
6. Tukhtaeva Khabiba Toshevna. Mobilizing local water resources for the development of local desert irrigation systems// European Sciences review. Austria, Vienna № 1-2. 2018, January-February. –P. 13-15. (11.00.00; № 2).